

ANDRZEJ DOROBEK: STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Psychodelia, generalnie kojarzona z kontrkulturą lat 1960, wywodzi się *de facto* ze starożytności (konstytutywne dla doświadczenia psychodelicznego rozszerzenie świadomości za pomocą zewnętrznie aplikowanych środków podczas misterii eleuzyńskich). Nie jest równoznaczna z narkotykowym transem ani z uzależnieniem somatycznym – ma natomiast rozległe odniesienia naukowe i filozoficzne, od fizyki eksperymentalnej (F. Capra) po psychoanalizę (C. G. Jung). Ma też istotne reperkusje natury estetycznej.

W tym ostatnim względzie jedyną większą pracą próbującą zgłębić fenomen sztuki „psychodelicznej” jest wydana w latach 1960-tych w USA „Psychedelic Art” J. Houston i R. Mastersa, koncentrująca się niemal wyłącznie na sztukach plastycznych. Nikt nie próbował do tej pory stworzyć analogicznej syntezy psychodelicznych wątków w literaturze czy kulturze popularnej (zwłaszcza w muzyce, w dobie ww. kontrkulturowego wrzenia będącej główną platformą pokoleniowej/społecznej ekspresji). Zgłębiając od lat problematykę psychodelii jako eseista muzyczny o wykształceniu anglistycznym i akademickim przygotowaniu w dziedzinie literatury, w niniejszej pracy – z uwagi na międzynarodowy wymiar tematu napisanej po angielsku i zatytułowanej „Psychodelia As Reflected in Anglo-American Literature and Popular Culture After World War II” („Psychodelia w literaturze i kulturze popularnej USA i Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej”) - proponuję coś na kształt podobnej syntezy. Została ona usytuowana na pograniczu literaturoznawstwa i kulturoznawstwa oraz zawężona tematycznie do USA i Wielkiej Brytanii: krajów generalnie najważniejszych dla rozwoju „psychodelicznej” sztuki słowa i dźwięku.

Materiał źródłowy pracy stanowią teksty literackie w szerokim rozumieniu (poezja, proza fabularna, tzw. non-fiction, a nawet teksty o charakterze eseistycznym, filozoficznym czy naukowym – A. Huxley'a, T. Leary'ego czy S. Grofa). Często pojawiają się też, głównie w rozdziale czwartym, odniesienia do tzw. tekstów kultury zwanej popularną (piosenki, manifesty pokoleniowe i polityczne czy też genetycznie wywodzące się z niej filmy). Istotnym celem było tutaj uchwycenie głównych cech formalnych „psychodelicznej” sztuki słowa (dźwięku, obrazu), jej preferencji tematycznych i socjokulturowego kontekstu. Marginalnie uwzględniono niektórych pisarzy nieanglojęzycznych - Ch. Baudelaire'a, J. A. Rimbauda, H. Hessego - z uwagi na ich znaczenie dla ewolucji tej sztuki w krajach anglosaskich.

Rozdział wstępny zawiera sprecyzowanie tematu i pola analizy – a także omówienie etymologii pojęcia „psychodelii”, jego różnorodnych odniesień i antynomii oraz analizę cech przeżyć psychodelicznych i właściwości wywołujących je środków (na podstawie prac m. in. psychologa T. Leary'ego, psychiatry S. Grofa, czy chemika A. Hofmanna, który jako pierwszy dokonał syntezy LSD). Osobną uwagę poświęcono kwestii artystycznych reperkusji owych środków. Przeżycia psychodeliczne zostały tu omówione w szerszym kontekście „odmiennych stanów świadomości” - bez którego to kontekstu rozumienie „sztuki psychodelicznej” jest niepełne – ze szczególnym naciskiem na artystyczne aspekty owych przeżyć: zgodnie z tematem pracy, głównie w odniesieniu do literatury (m. in. A. Ginsberg, W. Burroughs i P. Bowles) i muzyki (np. J. Hendrix czy J. Morrison).

Rozdział drugi przynosi skrótowy zarys krystalizowania się psychodelicznych odniesień w literaturze angloamerykańskiej od początków romantyzmu do modernizmu (W. Blake, Th. De Quincey, E. A. Poe, O. Wilde, M. Lowry). Od strony tematycznej zaakcentowana jest ciągłość pewnych wątków i opozycji („pozytywny” mistycyzm Blake'a naprzeciw „sztucznych rajów” Poe'go/Baudelaire'a), widoczna również po II wojnie światowej, a od strony formalnej - nowatorstwo (Blake, L. Carroll, J. Joyce), głęboko inspirujące dla twórców z głównego przedziału chronologicznego pracy.

Rozdział trzeci dotyczy okresu od końca lat 1940-tych po początek 1960-tych, czyli ekspansji tak zwanego beatu. Jako że był to fenomen zasadniczo amerykański, pole analizy zawężono tutaj, po naszkicowaniu kontekstu socjopolitycznego (zimna wojna, maccartyzm) i kulturowego (L. Lipton), do literatury USA (głównie A. Ginsberg, J. Kerouac, W. S. Burroughs, M. McClure, P. Lamantia). Wyeksponowano związki ruchu beatnikowskiego z późniejszą o dekadę

kontrkulturą hipisowską (Ginsberg). Uwzględniono też problematykę muzyczną, wcześniej niemożliwą do uchwycenia na gruncie angloamerykańskim w odniesieniu psychodelicznym (modern jazz od Ch. Parkera, przez M. Davisa i Ch. Mingusa, do J. Coltrane'a i Sun Ra).

Rozdział czwarty, najdłuższy, koncentruje się na ruchu hipisowskim, znacznie mocniej nacechowanym psychodelicznie. Po zarysie jego uwarunkowań socjopolitycznych (wojna w Wietnamie) i kulturowych (koncepcje Ginsberga, Leary'ego i Huxleya) następuje analiza tego okresu od strony literackiej, z rozbiem na Wielką Brytanię (Huxley, poniekąd, J. Fowles i R. D. Laing) i USA (kontynuacja beatników, czyli R. Brautigan i K. Kesey, *non-fiction*, czyli T. Wolfe, H. S. Thompson i C. Casteneda, poza tym zaś np. P. Dick i R. Stone). W obszarze kultury, umownie biorąc, popularnej dość szeroko uwzględniony został film (po stronie amerykańskiej np. „Easy Rider”, po brytyjskiej – „One Plus One”), jeszcze szerzej - ówczesny rock psychodeliczny (acid rock) obu krajów, albowiem pokolenie „beatlesowskie”, inaczej niż beatnikowskie, wypowiadało się raczej przez media elektroniczne i obrazkowe niż przez literaturę. Omówiono podstawowe cechy muzyczne tego nurtu, główne wątki tematyczne piosenek oraz, w osobnym podrozdziale, wybrane płyty długogrające, na których podjęto próbę mniej więcej całościowego opisu podróży psychodelicznej (np. pierwszy album brytyjskiego zespołu Hawkwind).

Rozdział piąty stanowi dość obszerny przegląd psychodelicznego pokłosa w interesujących nas dziedzinach (filozofia New Age, techno, rockowa neopsychodelia, współczesny szamanizm, Irvine Welsh jako swoisty kontynuator Burroughsa, Nick McDonell jak najmłodszy pisarz „narkotykowy”, filmy K. Russella etc.) przy zachowaniu wątków tematycznych i formalnych eksponowanych w rozdziałach poprzednich. Najkrótszy rozdział szósty zawiera natomiast próbę współczesnej, całościowej ewaluacji psychodelii w sensie artystycznym i socjokulturowym.

Andrzej Dorobek